

УДК 378.011.3-051:373.3

Тетяна Форостюк

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті розкриваються особливості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Наголошується, що вивчення досвіду професійної підготовки вчителів у країнах ЄС відкриває цікаві можливості для вдосконалення педагогічної освіти в Україні. Аналізується європейський досвід вирішення проблеми. Автор звертає увагу на особливості підготовки майбутніх учителів у Австрії, де цікавим є використання тестів на професійну придатність, стажування в європейських країнах, ознайомлювальна педагогічна практика. Аналізується досвід професійної підготовки в Німеччині. Важливим є те, що абітурієнти, які планують вступати в педагогічний навчальний заклад, ще до початку університетської підготовки мають пройти практику на профпридатність. Описується досвід Данії. В основі професійної підготовки цієї країни лежать ціннісні орієнтири європейського суспільства.

У статті розглядаються особливості використання форм і методів у різних країнах. Звертається увага, що в Австрії основними формами організації навчальної діяльності студентів є: лекції, тьюторські (індивідуальні) заняття, консультаційні заняття, семінари в невеликих групах, обговорення та дебати, практичні заняття, написання рефератів. У статті вказується, що цікавими є активні методи навчання: моделювання, рольові та дидактичні ігри, ігри-драматизації, мікровкладання.

Звертається увага на те, що в майбутнього фахівця початкової школи необхідно формувати комунікативні вміння. Також звертається увага на те, що вчитель повинен знати сучасні технології. Проаналізовано досвід здійснення професійної підготовки у Великій Британії, де важливими є вміння налагоджувати відносини з людьми, наявність почуття гумору, прагнення працювати в команді, схильність до професійно-особистісного спілкування, уміння вирішувати складні життєві та педагогічні ситуації тощо. Автором проаналізовано психолого-педагогічну літературу за темою статті та запропоновано ефективні шляхи вирішення проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, спілкування, творча діяльність, навчальний процес, педагогічні технології, європейський досвід.

В статье раскрываются особенности профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы. Отмечается, что изучение опыта профессиональной подготовки учителей в странах ЕС открывает интересные возможности для совершенствования педагогического образования в Украине. Автор обращает внимание на особенности подготовки будущих учителей в Австрии, где интересным является использование тестов на профессиональную пригодность, стажировка в европейских странах, ознакомительная педагогическая практика.

Также анализируется опыт профессиональной подготовки в Германии. Важным является то, что абитуриенты, которые планируют вступить в педагогическое учебное заведение, еще к началу университетской подготовки должны пройти практику на профпригодность. Описывается опыт Дании. В основе профессиональной подготовки этой страны лежат ценностные ориентиры европейского общества.

Обращается внимание, что в Германии основными формами организации профессиональной подготовки будущих учителей являются лекция, семинар, тренинг, коллоквиум, профессионально-педагогическая практика. В статье освещается, что во Франции во время подготовки специалистов используют проблемные методы, демонстрацию педагогических

відеофільмов, моделювання, мікропреподавання, «міні-курси», ролеві ігри, презентації проєктів.

В статті вказується, що цікавими є активні методи навчання: моделювання, ролеві та дидактичні ігри. Звертається увага на те, що у майбутнього спеціаліста початкової школи необхідно формувати комунікативні вміння. Також звертається увага на те, що вчитель повинен знати сучасні технології.

Проаналізовано досвід здійснення професійної підготовки в Великій Британії, де важливими є вміння налагоджувати стосунки з людьми, наявність почуття юмору, прагнення працювати в команді, схильність до професійно-особистісного спілкування, вміння розв'язувати складні життєві та педагогічні ситуації. Авторкою проаналізовано психолого-педагогічну літературу за темою статті та запропоновано ефективні шляхи вирішення.

Ключові слова: професійна підготовка, спілкування, творча діяльність, навчальний процес, педагогічні технології, європейський досвід.

The article reveals the peculiarities of a future elementary school teacher 's professional training. It is noted that the study of the experience of teachers ' professional training in the EU countries offers interesting opportunities for the improvement of pedagogical education in Ukraine. The European problem solving experience is analyzed. The author draws attention to the interesting peculiarities of the future teachers ' training in Austria, where they use professional competence tests , internships in European countries, educational pedagogical practice.

Also, the experience of professional training in Germany is analyzed. It is important that entrants who are planning to enter a pedagogical educational establishment must have practice as an apprentice prior to university studies. The experience of Denmark is described. At the heart of the country 's professional training lies the values of European society.

New forms and methods of learning contribute to the organization of productive learning. The article deals with the peculiarities of the use of forms and methods in different countries. The attention is drawn to the fact that in Austria the main forms of organization of students ' educational activities are: lectures, tutorial (individual) classes, consulting classes, seminars in small groups, discussions and debates, practical classes, writing essays. The article points out that active teaching methods are interesting, such as simulation, role and didactic games, dramatizing games, microteaching.

The author draws attention to the fact that in Germany, the main forms of organizing the professional training of future teachers are: a lecture, a seminar, a training, a colloquium, professional and pedagogical practice, independent work, consultations.

The article highlights the fact that in France during the specialists ' training they use problem methods, demonstration of educational video films, modeling, micro-examination, mini-courses, role-playing games, project presentations, etc.

The attention is drawn to the fact that a future elementary school specialist needs to form communicative skills. Also, the author points out the fact that a teacher must know modern technologies.

The author analyzes the experience of professional training in Great Britain, where attention is drawn to the ability to establish relationships with people, the presence of a sense of humor, the desire to work in a team, a tendency to professional communication, the ability to solve complex life and teaching situations, etc.

The author analyzes the psychological and pedagogical literature on the subject of the article and proposes effective ways to solve the problem.

Keywords: professional training, communication, creative activity, educational process, pedagogical technologies, European experience.

Постановка проблеми. Закономірне підвищення вимог до рівня та якості освіти спонукає до пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Реформування системи освіти в Україні та її інтеграція в європейський освітній простір вимагають удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема початкової школи.

Адже реалізація сучасної освітньої парадигми значною мірою залежить від учителя початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки вчителя була в полі зору багатьох науковців. Аналіз літератури засвідчує, що проблема підготовки вчителя розкрита в роботах А. Алексюка, В. Євдокимова, І. Зязюна, В. Лозової, Д. Николенка, О. Пехоти, О. Щербакова, О. Безпалько, Л. Кондрашова, І. Синиці. Питання вдосконалення його підготовки, формування педагогічної майстерності досліджували В. Кан-Калик, В. Крутецький, Н. Гузій, А. Маркова. Пошук шляхів та оптимальних методів професійного становлення вчителя висвітлювали І. Зязюн, Г. Нагорна, Р. Хмелюк, І. Бех, О. Савченко, В. Андрущенко, В. Кремень, С. Максименко, О. Падалка та інші науковці.

Мета написання статті. Нашим завданням є висвітлення наукових основ професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні та в країнах ЄС.

Виклад основного матеріалу. Вивчення досвіду професійної підготовки вчителів у країнах ЄС відкриває цікаві можливості для вдосконалення педагогічної освіти в Україні. Адже сучасна система вищої освіти покликана створювати необхідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності. Аналіз рівня професійної підготовки вчителів в Україні дає змогу зробити висновки про необхідність перегляду її змісту [*Освітні технології, 2003: с. 3*]. Сучасний підхід до підготовки майбутніх учителів вимагає зміщення акцентів із засвоєння знань, формування вмінь і навичок на формування здатності діяти, застосовувати ефективні технології в педагогічній діяльності. А особливо актуальним це є для підготовки фахівців початкової школи, адже початкова освіта в системі неперервної освіти людини є базовою. Реформування системи освіти в Україні та її інтеграція в європейський освітній простір вимагають удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема початкової школи. Відомо, що саме вчителі початкової школи закладають основи майбутньої освіти людини, компетентності, бажання й уміння вчитися. Тому важливо, щоб учитель працював за покликанням, мав педагогічні здібності.

Зокрема, позитивним досвідом підготовки майбутніх учителів в Австрії є використання тестів на професійну придатність. А в перші тижні навчання у ЗВО введено ознайомлювальну педагогічну практику. Важливим в австрійських вищих освітніх закладах є продовження терміну проходження педагогічної практики, а також запровадження стажування студентів у європейських країнах [*Зарубіжний досвід..., 2017: с. 9*].

А в Німеччині абітурієнти, які планують вступати в педагогічний навчальний заклад, ще до початку університетської підготовки мають пройти практику на профпридатність (мінімум 20 днів до початку навчання

в університеті, а на першому році навчання – практику-орієнтування (мінімум 1 місяць) [*Зарубіжний досвід...*, 2017: с. 45,49].

А в основі професійної підготовки Данії лежать ціннісні орієнтири європейського суспільства, що базуються на принципах: визнанні прав людини, релігійної та культурної свободи, автономії особистості та її вільного вибору в процесі навчання; відповідальності за кінцевий результат навчання; активній толерантності до учнів та прийнятті різноманітності та відмінності їх розумових здібностей [*Зарубіжний досвід...*, 2017: с. 19].

До того ж сучасний учитель має володіти багатьма компетентностями, зокрема комунікативною, яка розглядається як уміння спілкуватися. Ця компетенція формується під впливом зовнішніх чинників (мотивація, уміння, знання, навички), а також внутрішніх (здатність до саморозвитку, адаптації, комунікабельність). Як свідчить практика, формування комунікативної компетенції студентів є необхідною складовою професійної підготовки вчителя. Школа має формувати «комунікативну особистість», людину, «яка вільно й легко висловлює власні думки, виявляє високий рівень мовленнєвої культури, дбає про якість свого мовлення і його вдосконалення» [*Омельчук, 2003: с. 1*]. Цьому сприяє використання в навчальному процесі комунікативно-діяльнісного методу, створення мовленнєвих ситуацій, а також ситуацій успіху, використання інтерактивних технологій тощо. Крім того, викладач має допомогти студентам подолати невміння, незнання, запропонувати доступне творче й цікаве завдання, а також має вірити в перспективу розвитку [*Белкін, 1991*]. Адже успіх у праці – умова ствердження особистості, це внутрішній комфорт, радісний настрій, віра у свої можливості. Цьому сприяють нові форми та методи навчання.

Зокрема, в Австрії основними формами організації навчальної діяльності студентів є: лекції, тьюторські (індивідуальні) заняття, консультаційні заняття, семінари в невеликих групах, обговорення та дебати, практичні заняття, написання рефератів. А також використовуються активні методи навчання: моделювання, рольові та дидактичні ігри, ігри-драматизації, мікровикладання [*Зарубіжний досвід...*, 2017: с. 8]. А в Німеччині основними формами організації професійної підготовки майбутніх учителів є такі: лекція, семінар, тренінг, колоквиум, професійно-педагогічна практика, самостійна робота, консультації (тьюторіал, наставництво) [*Зарубіжний досвід...*, 2017: с. 46]. У Франції під час підготовки фахівців використовують проблемні методи, демонстрацію педагогічних відеофільмів, моделювання, мікровикладання, «міні-курси», рольові ігри, презентації проектів тощо [*Зарубіжний досвід...*, 2017: с. 71-72].

Крім того, майстерне володіння мовою необхідне майбутньому вчителю для того, щоб цілеспрямовано організовувати спілкування з учнями, батьками. Необхідно формувати в майбутнього фахівця початкової школи комунікативні вміння: уміння спілкуватися з людьми; організовувати

Pedagogy

спільну творчу діяльність із учнями; організувати спілкування й керувати ним. Як свідчить практика, це найбільш важливі вміння, які включають ще й компоненти: уміння налагоджувати психологічний контакт, завойовувати ініціативу в спілкуванні, пристосовуватися в процесі спілкування [Кан-Калик, 1987: с. 46]. Часто вчитель обмежується тільки функцією повідомлення інформації, не продумує спілкування з урахуванням особливостей конкретного класу, не створює атмосферу співпраці на уроці й на занятті у ЗВО.

Аналіз педагогічного досвіду Австрії дав змогу з'ясувати, що цінними формами навчання у закладах вищої освіти є проблемне навчання, «вільна групова дискусія», коли обговорення теми чи проблеми проводять студенти, а викладач виступає в ролі слухача [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 8]. Організації продуктивного спілкування австрійських студентів також сприяють тьюторські заняття, тренінги, робота в малих групах, стажування за кордоном [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 9]. Крім того, дієвою формою навчання студентів є дослідні семінари, під час яких готуються дослідження-реферати. Це сприяє тому, що майбутні фахівці вчать вільно висловлювати свою думку під час захисту [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 9].

Є такі способи керування ініціативою в спілкуванні: оперативність в організації початкового контакту з класом; оперативність у досягненні психологічної єдності з класом, організація контакту з усім класом; запитання й задачі, які мобілізують колектив; забезпечення зовнішнього комунікативного вигляду тощо.

Зокрема, університети Великої Британії, під час набору абітурієнтів звертають увагу на їх особистісні та розумові якості: уміння налагоджувати відносини з людьми, наявність почуття гумору, прагнення працювати в команді, схильність до професійно-особистісного спілкування, уміння вирішувати складні життєві та педагогічні ситуації [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 15]. Усе це потребує знань й умінь здійснювати психофізичну настройку на заняття, керувати своїм емоційним станом. Майбутній учитель повинен навчитися здійснювати психічну саморегуляцію, дихальну й артикуляційну зарядки, уміти розслабитися, зібратися [Зязюн, 1987: с. 108].

Це найкраще зробити в процесі педагогічної практики. Саме тому у Великій Британії більше 50% часу студенти проводять у школах, з якими укладені угоди про партнерство. Крім того, усі вчителі мають пройти «інтернатуру», тобто рік стажування в школі (без «інтернатури» кваліфікаційне свідоцтво не видається) [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 14-15].

Підготовка до уроку вимагає від учителя психологічної настройки, яка допоможе створити творче самопочуття [Зязюн, 1987: с. 108].

До того ж творче самопочуття залежить також від соціального статусу вчителя. Зокрема, у Великій Британії на початку XXI ст. приділено значну увагу підвищенню соціального статусу, покращенню умов праці

вчителів, модернізації їх професійної підготовки [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 10]. Прийнято низку документів, які сприяють покращенню якості навчання та викладання, підвищенню статусу педагогічного персоналу з метою створення «умов для виконання основної функції – розкриття могутнього потенціалу кожної дитини», а також сприяють «визначенню нових шляхів професійного та кар'єрного розвитку вчителя», стимулюванню вчителів, шкіл [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 12].

Також у Великій Британії звертається значна увага на практичну спрямованість університетських програм базової педагогічної освіти. Це здійснюється за рахунок збільшення годин на педагогічну практику. Важливим є також практичне оволодіння основними педагогічними компетентностями. А в провідних університетах здійснюється підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогів [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 12].

У Німеччині розвиткові професійних компетентностей майбутніх учителів сприяє використання методів: кооперативного, проблемного, ситуаційного, дослідного навчання та рефлексії. Важливого значення надається самостійній роботі студентів. Вона відбувається у тьюторіалах, що означає взаємодію в малих групах разом із наставником-консультантом (тьютором), який є студентом старшого курсу. Він надає допомогу в засвоєнні нового теоретичного матеріалу. Тьюторіал є формою організації самопідготовки, а також сприяє розвиткові навичок активного слухання, публічного виступу, роботи в команді тощо [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 48].

Відомо, що головним стратегічним напрямом розвитку сучасної школи є її технологізація. Одним із важливих завдань є створення такого освітнього середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя формується готовність до роботи на основі знання сучасних технологій. Технологічна грамотність дає змогу глибше усвідомити майбутньому спеціалісту своє покликання, оцінити потенційні можливості, глянути на педагогічний процес із позиції його кінцевого результату. Вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учнем [Освітні технології, 2003: с. 11].

Зокрема, в австрійських університетах під час підготовки магістрів застосовують метод аналізу ситуацій, що передбачає дослідження певної проблеми, а також вимагає створення проекту її розв'язання. З цією метою використовуються такі навчальні технології: евристична бесіда, мозковий штурм, дискусія, дослідницькі завдання [Зарубіжний досвід..., 2017: с. 9].

Загальноприйнятої типології інноваційних технологій немає. До інноваційних дослідники відносять різні типи технологій. Наприклад, проблемні, модульні, розвивальні, диференційовані, ігрові, особистісно орієнтовані тощо. Здатність до створення нового, нетрадиційний і творчий підхід до організації навчального процесу, вміння розвивати креативність

Pedagogy

учнів – усе це ознаки креативності. Терміном «креативність» позначають творчі можливості людини, здібність до творчої активності. Учитель має створити оптимальні умови для розвитку кожному учневі, ураховуючи європейські цінності. Крім того, майбутній учитель має вивчати європейський педагогічний досвід і впроваджувати його в навчальний процес сучасної школи.

Висновки. Тобто, ми з'ясували, що проблема має теоретичну базу. Але питання формування готовності до професійної діяльності потребує наступного розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

- Абдуліна, 1990* – Абдуллина О. А. Общепедagogическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина – М. : Просвещение, 1990. – 140 с.
- Белкин, 1991* – Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать: Кн. для учителя / А. С. Белкин. – М. : Просвещение, 1991. – 176 с.
- Зарубіжний досвід, 2017* – Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / [Авшенюк Н. М., Дяченко Л. М., Котун К. В., Марусинець М. М., Огієнко О. І., Суліма О. В., Постригач Н. О.]. – Київ : ДКС «Центр», 2017. – 83 с.
- Зязюн, 1987* – Зязюн И. А. Основы пед. мастерства / Зязюн И. А. – К. : Вища шк., 1987. – 207 с.
- Кан-Калик, 1987* – Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
- Омельчук, 2003* – Омельчук С. А. Формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів основної школи на завершальному етапі вивчення синтаксису [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)» / С. А. Омельчук. – Київ, 2003. – 21 с.
- Освітні технології, 2003* – Освітні технології: навч.-метод. посібн. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. – К. : Видавництво А. С. К., 2003. – 255 с.

REFERENCES

- Abdulina, 1990* – Abdullina O. A. Obshepedagogicheskaja podgotovka uchytelia v systeme vyssheho pedagogicheskogo obrazovanya / O. A. Abdullina – M. : Prosveshchenye, 1990. – 140 s.
- Bielkin, 1991* – Belkyn A. S. Sytuatsiya uspekha. Kak ee sozdat: Kn. dlia uchytelia / A. S. Belkyn. – M. : Prosveshchenye, 1991. – 176 s.
- Zarubizhnyi dosvid, 2017* – Zarubizhnyi dosvid profesiinoi pidhotovky pedahohiv: analitychni materialy / [Avsheniuk N. M., Diachenko L. M., Kotun K. V., Marusynets M. M., Ohiienko O. I., Sulyma O. V., Postryhach N. O.]. – Kyiv : DKS «Tsentr», 2017. – 83 s.
- Ziaziun, 1987* – Ziaziun Y. A. Osnovy ped. masterstva / Ziaziun Y. A. – K. : Vyshcha shk., 1987. – 207 s.
- Kan-Kalyk, 1987* – Kan-Kalyk V. A. Uchyteliu o pedahohyeshkom obshchenyy: Knyha dlia uchytelia / V. A. Kan-Kalyk. – M. : Prosveshchenye, 1987. – 190 s.
- Omelchuk, 2003* – Omelchuk S. A. Formuvannya movlennievo-komunikatyvnykh umiv uchniv osnovnoi shkoly na zavershalnomu etapi vyvchennia syntaksysu [Elektronnyi resurs] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (ukrainska mova)» / S. A. Omelchuk. – Kyiv, 2003. – 21 s.
- Osvitni tekhnolohii, 2003* – Osvitni tekhnolohii: navch.-metod. posibn. / O. M. Piekhota, A. Z. Kiktenko, O. M. Liubarska ta in.; za red. O. M. Piekhoty. – K. : Vydavnytstvo A. S. K., 2003. – 255 s.